

*Гунченко Ю. В.,**старший викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ НА МАТЕРІАЛІ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню економічної терміносистеми англійської мови, виконаної на структурному, семантичному та функціональному рівнях на матеріалі складних іменників-економічних термінів. Досягнення у термінології економічної галузі останніх років зумовлюють як можливість, так і необхідність вивчення закономірностей функціонування термінологічної лексики, її систематизації й узагальнення. Сучасна англійська економічна термінологія характеризується багатогалузевістю, оскільки охоплює термінолексику різних сфер економічної діяльності. Необхідність усебічного дослідження термінології зумовлюється інтенсивним розвитком різних сфер наукового знання, а також їх взаємодією. Складні іменники-економічні терміни сучасної англійської економічної лексики – є яскравим прикладом того, як (попри велику кількість запозичень в англійській мові) основним засобом поповнення її лексичного складу є словотворення. У процесі становлення англійської економічної термінології сформувався значний масив складних іменників-економічних термінів, утворених шляхом поєднання запозичених та автохтонних твірних основ слів. Серед словотворчих процесів, що відбуваються в сучасній англійській економічній терміносистемі, важливе місце належить словоскладанню. Проведене нами дослідження походження основ, які як безпосередньо складники утворюють складні іменники-економічні терміни, свідчить про те, що хоча близько половини твірних основ слів не є автохтонними, випадки запозичення похідних основ складних слів є край рідкісними, тобто на всіх етапах становлення термінів англійської економічної термінолексики відбувався процес переосмислення запозичених основ та утворення на їх основі складних термінологічних одиниць. Проаналізовано композитні терміни – іменники щодо частиномовної належності основ, що входять до їх складу, типу та продуктивності словотворчих моделей, за якими відбувається утворення термінологічних композит, внутрішньої валентності, структури та семантики, особливостей формування лексичного значення композит, частотності їх безпосередніх складників. Актуальним залишається комплексне вивчення складних англійських економічних термінів, яке б охоплювало їх структурно-семантичні та функціональні аспекти, простежувало особливості їх функціонування у фахових текстах.

Ключові слова: економічна термінолексика, словотворча модель, композитний термін, продуктивність словотворчої моделі.

Постановка проблеми. Досягнення сучасної лінгвістики, зокрема на рівні термінознавства, передбачають як можливість, так і необхідність систематизації й узагальнення термінологічних одиниць тієї чи іншої галузі знань. Попри наявність значної

кількості робіт, присвячених вивченню різногалузевої економічної лексики, актуальним залишається комплексне вивчення складних англійських економічних термінів, яке б охоплювало їх структурно-семантичні та функціональні аспекти, простежувало особливості функціонування у фахових текстах. Сучасне мовознавство головним чином зорієнтоване на дослідження комунікативних і когнітивних засад мовленнєвої діяльності, на вивчення функціональної сторони семіотичних одиниць, на дослідження фактів мови та їх реалізації в мовленні, що передбачає розгляд термінологічної лексики під кутом зору науково-практичної та професійної діяльності людини, однієї з форм реалізації якої є текст 1; 2.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прогрес економічної галузі розширює понятійний апарат, яким вона користується, що викликає підвищення інтересу лінгвістів до термінології. Впродовж останніх років з'явилась низка робіт, присвячених дослідженню англійської економічної термінології: О.І. Гутиряк (термінологія англійського маркетингу), З.Б. Куделько (терміносистема ринкових взаємин), Ю.В. Сидоренко (біржова термінологія), О.В. Константінова (термінологія оподаткування), Л.В. Івіна (термінологія венчурного фінансування), А.В. Грицьків (фінансова термінологія), О.І. Дуда (термінологія кредитно-банківської справи),

Різномічне вивчення сучасної англійської економічної термінології сприяє виявленню закономірностей її становлення та функціонування, впорядкуванню системи її термінів, систематизації та інвентаризації, допомагає спрогнозувати основні тенденції подальшого розвитку. Усе це зумовлює тематику нашого дослідження та визначає його актуальність.

Сучасна англійська економічна термінологія характеризується багатогалузевістю, оскільки охоплює термінолексику різних сфер економічної діяльності. До її складу входить термінологія ринкових взаємин, маркетингу, торгівлі, біржової діяльності, господарської діяльності, венчурних підприємств, фінансів, банківської справи, міжнародної економіки та міжнародних економічних взаємин, бухгалтерської справи, фінансово-економічну, кредитно-банківську, господарську термінології та ін. Наявність значної кількості робіт, присвячених вивченню різногалузевої економічної лексики, не є вичерпною. Актуальним залишається комплексне вивчення складних англійських економічних термінів, яке б охоплювало їх структурно-семантичні та функціональні аспекти, простежувало особливості їх функціонування у фахових текстах. Докладно визначені межі термінології забезпечують оптимальне функціонування фахової мови, під якою розуміють сукупність усіх мовних засобів, уживаних в обмеженій професійною ділянкою сфері

комунікації для забезпечення взаєморозуміння між людьми, які працюють у цій галузі.

Мета статті – довести, що словотвір є головним джерелом формування нових термінологічних одиниць на матеріалі складних іменників-економічних термінів сучасної англійської економічної терміносистеми.

Виклад основного матеріалу. Складні іменники-економічні терміни сучасної англійської економічної лексики – є яскравим прикладом того, як (попри велику кількість запозичень в англійській мові) основним засобом поповнення її лексичного складу є словотворення. У процесі становлення англійської економічної термінології сформувався значний масив складних іменників – економічних термінів, утворених шляхом поєднання запозичених та автохтонних твірних основ слів. Проведене нами дослідження походження основ, які як безпосередньо складники утворюють складні іменники-економічні терміни, свідчить про таке: хоча близько половини твірних основ слів не є автохтонними, випадки запозичення похідних основ складних слів є вкрай рідкісними, тобто на всіх етапах становлення термінів англійської економічної термінології відбувався процес переосмислення запозичених основ та утворення на їх основі складних термінологічних одиниць.

Серед словотворчих процесів, що відбуваються у сучасній англійській економічній терміносистемі важливе місце належить словоскладанню. Поповнення словникового складу англійської мови останні десятиріччя ХХ століття відбувалося головним чином за рахунок власних мовних ресурсів шляхом лексичної і семантичної деривації, тобто шляхом словотворення і зміни значення наявних одиниць. Іншомовні запозичення становлять незначну частку нових надходжень (2,6%) [3; 4].

Розробка питань, пов'язаних зі словоскладанням, є важливим напрямом у дослідженні словотвору. Серед потенційних труднощів, що виникають під час аналізу складних слів і які внеможливають формування вичерпної класифікації словоскладень, називають різноманітність типів складних слів, різноманітність частин мови, що беруть участь у словоскладанні, широке варіювання семантичних відносин між однаковими компонентами похідних [5]. У процесі цього дослідження проаналізовано композитні терміни – іменники – щодо частини мовної належності основ, що входять до їх складу, типу та продуктивності словотворчих моделей, за якими відбувається утворення термінологічних композит, внутрішньої валентності, структури та семантики, особливостей формування лексичного значення композит, частотності їх безпосередніх складників. Виявлення основних словотвірних моделей (далі – СМ), за якими утворюються складні іменники-економічні терміни, уможливило застосування методу словотворчого аналізу (далі – СА) безпосередньо за складниками, який є невід'ємною частиною аналізу лексики у сучасній англійській мові (як у загальноживаному, так і в термінологічному її аспектах), оскільки дає змогу не тільки встановити СМ, за якими утворені й утворюються похідні слова, а й дослідити внутрішню валентність і продуктивність.

Нами досліджено корпус термінів, що складається з 689 складних іменників. Як свідчать одержані результати, складні іменники-економічні терміни можуть утворюються за 22 СМ. З метою впорядкування, систематизації та зручності опису досліджуваного лексичного матеріалу вважаємо за доцільне

згрупувати складні іменники-економічні терміни за СМ, за якими вони утворені, а також об'єднати зазначені СМ у групи залежно від частини мови, до якої належить перший БС досліджуваного складного іменника-економічного терміна.

Зазначимо, що твірні основи (далі – ТО) як перших БС (безпосередньо складники) можуть виявляти внутрішню валентність щодо ТО – других БС, виражених різними частинами мови. Таким чином, композитні терміни утворюються за різними СМ. Складні іменники-економічні терміни можна згрупувати за ТО – першому БС у групи, при цьому порядок описання груп відбувається з урахуванням кількісного чинника (від найбільш чисельного і, відповідно, найбільш продуктивного, до найменш чисельного, тобто найменш продуктивного):

1) складні іменники-економічні терміни, що мають своїм першим БС ТО кореневий іменник. Установлено, що ТО кореневих іменників як перших БС під час утворення складних іменників-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо: 1) ТО кореневих іменників як других БС (СМ SN=SN+SN), наприклад: *balance//sheet* (баланс, балансовий звіт); 2) ТО віддієслівних кореневих іменників як другого БС (СМ SN=SN+SN(SV.suf.)), наприклад: *deposit//taker* (депозитарій); виявляють незначну валентність щодо ТО кореневих прикметників як других БС (SN=SN+Sadj.), наприклад: *fee//simple* (1. безумовне право власності), ТО прийменників як других БС (СМ SN=SN+Prep.+ SN), наприклад: *stock//in//trade* (товарний запас);

2) складні іменники-економічні терміни, що мають першим своїм БС ТО віддієслівного суфіксального іменника. ТО віддієслівних суфіксальних іменників як перших БС складних іменників-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо: 1) ТО кореневих прислівників (СМ SN=SN(SV.suf.)+Sadv.), наприклад: *close//ing//out* (угода, що закриває «довгу» чи «коротку» позицію); 2) ТО кореневих іменників (СМ SN=SN(SV.suf.)+SN), наприклад: *bring//ing//loan* (короткострокова позика для здійснення купівлі до одержання коштів з іншого джерела); виявляють незначну валентність щодо ТО прийменників як других БС (СМ SN=SN(SV.suf.)+Prep.), наприклад: *break//ing//in* (вуск в експлуатацію), ТО віддієслівних суфіксальних іменників у якості других БС (СМ SN=SN(SV.suf.)+SN(SV.suf.)), наприклад: *deal//er//import//er* (торговець-імпортер);

3) складні іменники-економічні терміни, що мають першим своїм БС ТО кореневих дієслів. Установлено, що ТО кореневих дієслів як перших БС складних іменників-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо: 1) ТО кореневих прислівників як других БС (СМ SN=SV+Sadv.), наприклад: *close//out* (розпродаж щодо закриття підприємства); 2) ТО кореневих іменників як других БС (СМ SN=SV+SN), наприклад: *pay//roll* (платіжна відомість); виявляють незначну валентність щодо ТО кореневих дієслів як других БС (СМ SN=SV+SV), наприклад: *stop//go* (економічна політика, що характеризується чергуванням обмежень і стимулювань ділової активності);

4) складні іменники-економічні терміни, що мають першим своїм БС ТО кореневого прикметника. Виявлено, що ТО кореневих прикметників у якості перших БС складних іменників-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо ТО кореневих іменників (СМ SN=Sadj.+SN), наприклад: *good//will* (грошова оцінка нематеріального капіталу), та меншу

валентність щодо ТО віддієслівних суфіксальних іменників (CM SN=Sadj+SN(SV.suf.)), наприклад: *cross//licens/ing* (*перехресне ліцензування*);

5) складні іменники-економічні терміни, що мають першим своїм БС ТО кореневого прислівника. У процесі дослідження встановлено, що ТО корневих прислівників як перших БС складних іменників-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо: 1) ТО корневих іменників (CM SN=Sadv+SN), наприклад: *down//turn* (*спад ділової активності, зниження кон'юнктури*); 2) ТО віддієслівних суфіксальних іменників (CM SN=Sadv+SN(SV.suf.)), наприклад: *on//sell/ing* (*перепродаж*); виявляють меншу валентність на ТО корневих дієслів (CM SN=Sadv+SV), наприклад: *off//cover* (*відмова у страховому покритті ризику по експортному кредиту*) та на ТО корневих прислівників (CM SN=Sadv+Sadv), наприклад: *forward//forward* (*одночасна купівля і продаж однієї валюти на різні терміни*);

6) багатокомпонентні складні іменники – економічні терміни, наприклад: *give//and//take* (*взаємні поступки*), *mark//to//market* (*переоцінка активів чи термінових біржових позицій на основі сучасних ринкових цін*). Останнім часом у сучасній англійській економічній термінології посилюється тенденція до багатокомпонентних утворень. Основою для їх формування можуть бути синтаксичні одиниці – словосполучення і речення. У результаті злиття синтаксичних конструкцій у єдину лексему утворюються так звані складні слова синтаксичного типу;

7) складнопохідні іменники-економічні терміни, наприклад *to back//date* (*датовувати заднім числом*) → *back//date//ing* (*проведення (датовання) чого-небудь заднім числом*); *to ear//mark* (*призначати, асигнувати, резервувати (засоби)*) → *ear//mark//ing* (*асигнування для певних цілей*). Важливою особливістю складних слів у цілому, а також складних іменників-економічних термінів зокрема, є їх здатність до участі у подальшому словотворенні. Подальше словотворення може означати перетворення складних слів на прості слова, які можуть слугувати базою для подальших інновацій, чи утворення на основі складних слів складнопохідних слів.

Проведене дослідження виявило, що найпродуктивнішими CM для утворення складних іменників-економічних термінів у сучасній англійській економічній лексиці є:

1) CM SN=SN+SN – виявлено 232 композитні терміни, утворені за цією CM, що становить 35% від загальної кількості досліджених складних іменників-економічних термінів;

2) CM SN=SV+Sadv – виявлено 124 композитних термінів, утворених за цією CM, що становить 17,4% від загальної кількості досліджених складних іменників-економічних термінів;

3) CM SN=SN+SN(SV.suf.) – виявлено 103 композитні терміни, утворені за цією CM, що становить 15% від загальної кількості досліджених складних іменників-економічних термінів;

4) CM SN=Sadj+SN – виявлено 50 композитних термінів, утворених за цією CM, що становить 7% від загальної кількості досліджених складних іменників-економічних термінів.

Висновки. Одержані результати дослідження яскраво свідчать про високий словотворчий потенціал словотвірних моделей в англійській економічній термінології та можуть бути використані в навчанні словотвору на заняттях з англійської мови професійного спрямування, оскільки розуміння особливостей утворення нових термінологічних одиниць сприяє кращому

розумінню їх структури та, відповідно, запам'ятовуванню. Авторка вбачає подальший перспективний напрям дослідження у вивченні компресійного потенціалу складних термінів на матеріалі науково-популярних економічних текстів.

Література:

1. Константінова О.В. Структурно-семантичні особливості термінів оподаткування в американському і британському варіантах сучасної англійської мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2004. 20 с.
2. Зацний Ю.А., Бутов В.Н. Новая общественно-политическая лексика и фразеология английского языка. Запорожье : ЗГУ, 2000. 200 с.
3. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. Київ, 2001. 19 с.
4. Снікєєва С.М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови. Запоріжжя. 2006. 302 с.
5. Зацний Ю.А., Пахомова Т.О., Зацна В.Ю. Соціолінгвістичні аспекти вивчення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя: ЗДУ, 2004. 284 с.

Hunchenko Yu. Features of economic terminological system comprehensive research on material of complex nouns - economic terms

Summary. The article is dedicated to the study of the economic terminology of the English language, performed at the structural, semantic and functional level on the basis of complex nouns-economic terms. Advances in the terminology of the economic sector in recent years determine both the possibility and the need to study the patterns of functioning of terminological vocabulary, its systematization and generalization. Modern English economic terminology is characterized by diversification, as it covers the terminology of various areas of economic activity. The need for a comprehensive study of terminology is due to the intensive development of various fields of scientific knowledge, as well as their interaction. Complex nouns-economic terms of modern English economic vocabulary are a striking example of how, despite the large number of borrowings in English, the main means of replenishing its lexical structure is word formation. During the formation of English economic terminology, a significant array of complex nouns was formed-economic terms formed by combining borrowed and indigenous creative bases of words. Among the word-formation processes occurring in modern English economic terminology, an important place belongs to word formation. Our study of the origin of bases, which as direct components form complex nouns-economic terms, shows that although about half of the creative bases of words are not indigenous, cases of borrowing derived bases of complex words are extremely rare, ie at all stages of English terms, economic terminology was a process of rethinking the borrowed foundations, and the formation of complex terminological units on their basis. Composite terms – nouns are analyzed in relation to the part-of-speech affiliation of the bases that are part of them, type and productivity of word-formation models, according to which the formation of terminological composites, internal valence, structure and semantics A comprehensive study of complex English economic terms remains relevant, which would cover their structural-semantic and functional aspects, trace the features of their functioning in professional texts.

Key words: economic terminology, word-formation model, composite term, productivity of word-formation model.